

SANIĞIN KOLLUK TARAFINDAN SORGULANMASINDA İNSAN HAKLARI BAKIMINDAN HAKİM OLAN İLKELER

Av. Mustafa AVCI

1. Hukuk Devleti İlkesi

İnsan haklarına saygılı ve bu hakları koruyan, toplum hayatında adalete uygun bir hukuk düzeni kuran ve bu düzeni sürdürmekle kendini yükümlü sayan, bütün davranışlarında hukuk kurallarına uyan, işlem ve eylemleri yargı denetimine tabi bulunan devlete hukuk devleti denilmektedir. Hukuk devleti, devletin hukuk kurallarıyla bağlı sayılmadığı polis devleti yada totaliter devlet kavramlarının karşıtı olarak kullanılmaktadır. Hukuk devleti, insanı en üstün değer saymakta olup, insan haysiyeti ile bağdaşmayan her türlü uygulamayı reddeder. Sanık sadece bir obje değil, aynı zamanda bir takım haklara sahip olan ve bu hakları kullanabilen sujedir. Böyle olunca, özellikle insan haysiyeti ile bağdaşmayacak sorgu yöntemleri yasaktır.(CMUK m.135a) Bu yasağın ihlali suçtur.(örneğın TCK m. 243, 245) Bu yöntemlere başvurmak suretiyle elde edilen deliller muhakemede kullanılamazlar.(CMUK m. 135a/son, 238/2a, 254/son).

İşkenceye ve diğeri zalimane;Gayri insani veya Küçültücü Muamele ve Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin 15. Maddesine göre de; " her taraf Devlet, işkence yapılarak alındığı tespit olunan herhangi bir ifadenin, işkence yapmakla itham olunan kişi aleyhinde kullanılması hariç, herhangi bir muhakemede delil olarak kabul edilmemesini sağlayacaktır."

2. İnsan Haysiyetinin Dokunulmazlığı ilkesi

İnsan haysiyeti; bilinçli olma, kendi kaderini tayin etme ve kendi çevresini şekillendirme yeteneği veren ve kişiliksizliği ortadan kaldıran ruhtur, manevi güçtür. İnsan haysiyeti, hukuk devletinin temel ilkelerinden birisidir. Ayrıca hukuk devleti ilkesinin insan haysiyeti kavramının zırhını oluşturduğu söylenebilir. Devlet her insana, doğal olarak sanığa da insanca davranmak, sanığın insan haysiyetine saygı göstermek zorundadır. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunumuz, açıkça, insan haysiyetine aykırı bir işleme ve bu işlem sonucu elde edilecek delillerin muhakeme de değerlendirilmesine gösterilecek bir rıza ve muvafakati geçersiz saymaktadır.(m. 135a/son; ayrıca bkz. Anayasa m. 17/3).

Kişinin irade hürriyetine, hür iradesine aykırı her davranış insan haysiyetine aykırıdır. İnsan haysiyetinin dokunulmazlığı ilkesi, bu ilkeye riayet etmeksizin, her ne yolla olursa olsun gerçeğe uygun bir hükme ulaşma çabalarını reddetmektedir. Bu nedenle, başta işkence, insan haysiyeti ihlallerinin en ağıdır.

İşkence yoluyla bir ifade alındığının tespiti halinde, bunun ayrıca ilgilinin irade hürriyetini etkileyip etkilemediğinin yada ne ölçüde ihlal ettiğinin araştırılmasına gerek yoktur. Zira burada ihlalin derecesine bakılmaksızın, işkence veya diğer gayri insani muamelenin varlığı, bu yolla elde edilen delili değerlendirmeyi yasaklamaktadır. Aynı şekilde, sanığın ifade hürriyetinin yani susma hakkının (Ay.38/5, CMUK m. 135, ayrıca bkz. TCK m. 343, 528) yada müdafî yardımından yararlanma hakkının bildirilmemesi(CMUK m.135) suretiyle sanığın konuşmasının, kendini veya yakınlarını suçlayacak açıklamalarda bulunmasının sağlanması; insan haysiyetini değerler sisteminin odak noktası sayan bir hukuk devletinde kabul edilemeyecek bir durumdur. Bu nedenledir ki; susma hakkı veya savunma hakkı bildirilmeyerek sanıktan edinilen ikrar muhakemede kullanılamaz.(CMUK m. 135a/son, 254/son).

3. İşkence ve Gayri İnsani Muamele Yasağı

Anayasa'nın 17/3, İHEB' nin 5. ve İHAS' nin 3. Maddelerinde, hiç kimseye işkence ve eziyet yapılamayacağı belirtilmiş, ayrıca Türkiye'nin imzalayıp onaylayarak bir iç hukuk kuralı haline getirdiği İşkenceye ve diğer Zalimane; Gayri insani Veya Küçültücü Muamele veya Cezaya karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin 15. Maddesinde işkence ile alınan ifadenin, işkence yapan görevli aleyhine delil olması hariç, hiçbir kovuşturmada delil olarak kullanılamayacağı öngörüldüğü gibi, CMUK m. 135'a'da yasak bir sorgu yöntemi olarak ifadesini bulan işkence ve benzeri kötü muamele TCK' da da suç sayılmıştır.(m. 243, 245).

"Her ne pahasına olursa olsun" gerçeğinin araştırılması zorunluluğu ceza muhakemesinin bir ilkesi değildir. Bir masumun cezalandırılmasındansa bir suçlunun cezasız kalması prensibi hakim olmalıdır. Devlet, hukuka aykırı yollara başvurmaktansa, koğuşturmadan vazgeçmelidir. Bu durum aslında ceza muhakemesinin en üstün değerini; devletin kendi kendini sınırlayışını, kısaca hukuk devletini ifade etmektedir. Kaldı ki, işkence ve benzeri bir yolla alınan ifade gerçeğe her zaman uygun olan değildir.

4. Kendini ve Yakınlarını İthama Zorlanamama İlkesi

Anayasa'nın 38/5. Maddesinde açıkça ifadesini bulan bu ilke; hiç kimsenin kendisini ve kanun da gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolla delil göstermeye zorlanamayacağı şeklinde düzenlenmiştir. Aynı ilke, CMUK m. 135/4' de ise "susma hakkı" şeklinde ifadesini bulmuştur.

Kendini ve yakınlarını suçlamaya zorlanma mutlak bir delil yasağına yol açacağından, bu şekilde alınan ifade değerlendirilemez.(CMUK m. 135a/son, 238/2a, 254/son.)

5. Dürüst İşlem İlkesi

Ceza muhakemesi işlemlerinin kandırma, yanıltma veya zorlama gibi irade serbestisini engelleyen veya savunmayı kısıtlayan yollara sapılmaksızın, hukuk devleti ilkesine uygun olarak, önceden kanunlarda öngörülmüş esaslar çerçevesinde yapılması dürüst işlem ilkesidir. Dürüst işlem ilkesi, silahlar eşitliği ilkesinin gerçekleşmesiyle anlam kazanır. Zira dürüst işlem ilkesi silahlar eşitliği esasını da gerektirir.

CMUK m. 136' da sanığın soruşturmanın her hal ve derecesinde müdafî yardımından yararlanabileceği belirtilmektedir. Bu hükmün işlerlik kazanabilmesinin şartı olan; sanığın bir savunma hakkına sahip olduğunu bilebilmesi, bunun içinde bu hakkın ona bildirilmesi ise 135. Maddede düzenlenmektedir. Bundan başka, müdafî, sorgu süresince sanığın yanında bulunma hakkına sahiptir ve bu hak engellenemez, kısıtlanamaz.(CMUK m. 136/2,3) Kaldı ki, CMUK m. 143/3'e göre; sanığın sorgusunu içeren tutanak ile bilirkişi raporları ve sanığın hazır bulunmaya yetkili olduğu diğer adli işlemlere ilişkin tutanakların müdafî tarafından incelenmesi hiçbir şekilde kısıtlanamaz.

6. Meramını Anlatabilme İlkesi

Her sanığın yargı organı önünde derdini anlatabilmesini, ne istediğini söyleyebilmesini, hiç veya gereği gibi dinlenmeden mahkum edilememesini, öne sürülen iddiaları ve aleyhine olan delilleri çürütebilmesini ve böylece muhakemenin gidişine etki edebilmesini ifade eden ilkeye sanığın meramını anlatabilmesi ilkesi denmektedir. İnsanın sadece bir muhakeme objesi olarak ele alınmasını önleyen meram anlatma ilkesi maddi gerçeğin araştırılmasına da hizmet eder. Meramını anlatabilme hakkı, sanık açısından, hakkındaki tüm suçlamayı öğrenebilmesi, soruşturmanın her aşamasında suçlamadan kurtulabilmesine yarayacak her şeyi söyleyebilmesi, yazabilmesi ve her delili öne sürebilmesi anlamına gelir. Böylece sanık, kişilik haklarına koğuşurma organları tarafından yapılacak muhtemel müdahalelere karşı korunabilme ve her vasıtayla suçsuzluğu yönünde deliller getirebilme imkanlarına sahip olmaktadır.

7. Masumluk Karinesi

Kolluk tarafından sanığın sorgusunda önemle üzerinde durulması gereken ilkelere biriside masumluk karinesidir. İHEB(11.m.) ve İHAS(6/2.m.) yanında

Anayasa' nın 38/4. Maddesinde de açıkça ifadesini bulan ve suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar kimsenin suçlu sayılmayacağını belirten bu ilke, hazırlık soruşturmasında daha da önem kazanmaktadır. Çünkü bu aşamada sanığa yönelik şüphe, henüz onun suçlu olabileceği yönünde çok kuvvetli değildir. Son soruşturmadaki durumun aksine, sanığın gerçekte suçsuzluğu ihtimali de hemen hemen suçluluğu ihtimaline yakındır.

Masumluk karinesi sanığın haklarının korunması, sanığa yöneltilen isnatların, hatta sanığın ikrarının doğru olup olmadığının araştırılması ve şüpheden sanığın faydalanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bir hüküm ile mahkum edilinceye kadar suçsuz sayılması, sanığa, onun insan haysiyetine bir saygının ifadesidir.

8. Özel Hayatın Gizliliği İlkesi

İnsan hakları anlayışındaki gelişmelerin bir sonucu da kendisini özel hayatın korunması şeklinde göstermektedir. Anayasamızın 20-22. Maddelerinde doğrudan ve ayrıca 23-25. Maddelerinde ifadesini bulan özel hayatı gizliliği ve korunması, bir insan hakkı olarak, uluslararası alanda ilk defa İHEB(m.12) ve daha sonrada İHAS(m.8) ile kabul edilmiştir. Bütün bu metinlere göre, herkes özel hayatına ve aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz. Kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usulüne göre verilmiş bir hakim kararı olmadıkça ve gecikmesinde sakınca bulunan hallerde kanun ile yetkili kılınan merciin emri bulunmadıkça, kimsenin üstü, eşyası, özel kağıtları ve konutu aranmaz, haberleşmesi engellenemez ve gizliliğine dokunulamaz. Ayrıca herkes vicdan, dini inanç, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir ve hiç kimse dini inanç ve kanaatlerini, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz. Bunun sonucu olarak, hiç kimse, kural olarak, ceza muhakemesi sırasında da, dini inanç ve kanaatlerine ilişkin hususlara yönelik sorulara cevap vermeye zorlanamaz. Özel hayatın gizliliğine dair bu hakların kullanılmasına ancak milli güvenlik, kamu güvenliği, suçların önlenmesi ve benzeri gerekçelerle ve bu hususların sağlanmasına yetecek derecede ve kanun ile bir müdahale söz konusu olabilir. Özel hayat dar bir çevrede, örneğin bir aile içinde söz konusu olabilir. Birey, kamu yararı nedeniyle ve orantılılık ilkesi çerçevesinde olmak üzere, özel hayata(hayatın özel yönüne) yönelik tedbirlere katlanmaya mecburdur.